

Babel Salon: Teruggave van roofkunst, het werk van de Restitutiecommissie

Dinsdag, 20 maart 2012

Locatie: La Brèche, Wormerveer

Aanwezigen: 19

Over de teruggave van roofkunst spraken mr. Evelien Campfens, secretaris van de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (kortweg: de Restitutiecommissie) en dr. Piet Bakker, lector cross media hogeschool Utrecht. Na de oorlog begonnen tal van waardevolle kunstwerken aan een zwerftocht door verschillende landen. Van de naar Nederland teruggevoerde kunstwerken bleef, ondanks de naoorlogse kunstrestitutie in het kader van het rechtsherstel tot 1951, een aanzienlijk aantal werken in de collectie van de Nederlandse Rijksoverheid achter. Toen in de jaren negentig de aandacht groeide voor het leed dat vervolgingslachtoffers tijdens en na de Tweede Wereldoorlog was aangedaan, besloot de regering tot een ruimer beleid inzake de teruggave van die onvrijwillig afgestane cultuurgoederen.

De in 2001 opgerichte Restitutiecommissie brengt sinds januari 2002 onafhankelijk en bindend advies uit aan de bewindspersoon van OCW (Onderwijs, cultuur en wetenschappen) over individuele verzoeken om teruggave van verdwenen eigendommen die zich in de Nederlands Kunstbezit-collectie (NK-collectie) bevinden. Daarnaast geeft de commissie advies bij geschillen over de teruggave van cultuurgoederen tussen de eigenaar, of zijn erven, die tijdens het nazi-regime onvrijwillig het bezit verloor en de huidige bezitter 'niet zijnde de Staat der Nederlanden'. De Restitutiecommissie bestaat uit vijf juristen, een historicus en een kunsthistoricus en wordt in haar taak ondersteund door een secretariaat waarvan Evelien Campfens het hoofd is en waar zes mensen onderzoek doen en de adviezen voorbereiden.

Hitler wilde zijn 'Führermuseum' in Linz oprichten en Göring had plannen voor de 'Carinhall' en beide musea zouden worden ingericht met kunstvoorwerpen uit alle door de Nazi's bezette landen. Die voorwerpen waren veelal onder dwang afgestaan, met name door joodse vervolgd. Hitler en Göring hadden een voorkeur voor schilderijen uit de 17^e eeuw en de romantische school. Hun musea zijn er niet gekomen.

In 1945 werd een groot deel van de kunstroof door de geallieerden teruggevonden in Duitse depots en, dankzij de goede administratie van de nazi's, geretourneerd aan de diverse landen van herkomst. Na WO-II hebben de Russen op hun terugtocht uit Duitsland overigens de in hun zone aangetroffen cultuurgoederen niet herverdeeld maar veelal meegenomen, als zaaksvervanging voor de door de nazi's in Rusland aangerichte schade aan cultuurschatten. Het is goed mogelijk dat daar ook uit Nederland afkomstige kunstwerken tussen zitten.

De Nederlandse staat ontwikkelde na WO II een beleid voor teruggave aan de rechthebbenden. Voorwerpen die destijds niet voor restitutie in aanmerking kwamen, zijn ten dele geveild voor zover ze niet van 'museumkwaliteit' waren, de rest ging deel uitmaken van de NK-collectie, waaronder schilderijen, keramiek, zilver, meubels e.d. De teruggave is eind jaren veertig en begin jaren vijftig niet altijd naar behoren geschied mede door toepassing van een 'beleidstheorie' van de toenmalige minister van financiën Lieftinck die inhield dat de Nederlandse staat had betaald voor de gerecupereerde goederen welk bedrag de eigenaar aan de staat moest betalen, wilde hij weer over zijn oorspronkelijke bezit kunnen beschikken. Mede in vervolg op internationale afspraken zoals vastgelegd in de *Washington Principles on*

Nazi Confiscated Art (1998) en een resolutie van de Raad van Europa over *Looted Jewish Cultural Property* kwam een soepeler, minder juridisch teruggavebeleid.

De restitutiecommissie onderzoekt de rechtmatigheid van de claims die zijn ingediend bij de bewindspersoon van OCW. Er zijn veel claims van particulieren, hoewel de indruk bestaat dat vooral nazaten van kunsthandelaren hun goederen terugvragen. Op de website www.herkomstgezocht.nl staat een database met kunstwerken waarvan de oorspronkelijke eigenaren niet zijn achterhaald. De herverkrijging van een verdwenen familiestuk heeft dikwijls ook symbolische waarde. Soms worden de eigendommen in een heel andere context herkend, zoals een kandelaar (menora) die iemand aantrof op een tentoonstelling en nadat hij allerlei typische kenmerken wist te noemen, volgde teruggave. Een beker met inscriptie keerde terug naar de eigenaar dankzij ontcijfering door het Joods Historische museum. Interessant is ook een vrouw in de VS die in een documentaire een schilderij herkende dat aan haar Oostenrijkse familie had toebehoord en dat in Nederland was terechtgekomen. Onderzoek wees haar aan als rechtmatige eigenaar.

Op de website van de restitutiecommissie staan alle claims die zijn behandeld en waarover is geadviseerd <http://www.restitutiecommissie.nl/adviezen.html>. Tot nu toe zijn 130 zaken voorgelegd en 110 afgewerkt. De bewindspersonen hebben alle uitgebrachte adviezen, afwijzingen en toewijzingen, overgenomen en dienovereenkomstig beslist. Tegen de beslissing van de minister/staatssecretaris kan beroep worden ingesteld, maar dat leidt slechts tot een marginale toetsing (is de overheid naar redelijkheid en billijkheid tot de beslissing gekomen?) De restitutiecommissie bekijkt een zaak opnieuw als nieuwe informatie boven water komt.

De oorspronkelijke verwachting was dat de commissie ongeveer vijf jaar werkzaam zou zijn, maar het eind is nog niet in zicht. De Nederlandse musea doen thans een onderzoek naar de herkomst van alle bij hen aanwezige voorwerpen en dat kan nieuwe bezigheden opleveren. Daarnaast ontwikkelt zich een andere invulling van restitutie in internationaal verband, zoals het verzoek om teruggave van het beeld van Nefertiti dat een ambtenaar van de Egyptische regering richtte tot het *Neues Museum* in Berlijn en ook ligt er nog altijd de claim van de Griekse regering op de *Elgin Marbles* die zich in het *British Museum* in Londen bevinden. Kunstroof vond niet alleen plaats tijdens WO-II maar ook ver daarvoor.

Afscheid dr. Piet Bakker

Sinds september 2009 was Piet Bakker de vaste interviewer in de Babel Salon waar hij 14 maal individuele gasten heeft bevraagd over de meest uiteenlopende onderwerpen. Hij deed dat op een plezierige, indringende maar niet agressieve manier. Het ging hem om het onderwerp en de geïnterviewde en hij verdiepte zich steeds grondig in de te behandelen stof. Piet Bakker gaat met sabbatical om een boek te schrijven. Als afscheidsgeschenk kreeg hij de gebruikelijke Zaanse cadeautjes en iets heel persoonlijks: Jaap Franse, emeritus hoogleraar natuurkunde en een van de coördinatoren van de BabelSalon, maakte voor Piet een aquarel met (Zaanse?) kievieten.

Verslag van prof. dr. Ellie Lissenberg